

BADIIY DETAL VA UNING OBRAZ YARATISHDAGI ROLI

Abobakirova Xayriniso

FarDU talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada badiiy detal tushunchasi, uning turlari hamda badiiy asar kompozitsiyasidagi o‘rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Badiiy detalning obraz yaratish, qahramon xarakterini ochish, syujetni rivojlantirish va muallif g‘oyasini ifodalashdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, o‘zbek va jahon adabiyoti namunalaridan olingan misollar asosida detalning semantik va estetik funksiyalari ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Badiiy detal, kompozitsiya, syujet, obraz, portret detali, psixologik detal, simvol, estetik ta’sir, adabiyotshunoslik

Badiiy adabiyot voqelikni obrazlar orqali aks ettiruvchi murakkab estetik tizimdir. Ushbu tizimning muhim elementlaridan biri badiiy detal hisoblanadi. Badiiy detal yozuvchining badiiy mahoratini namoyon etuvchi vosita bo‘lib, asarning ichki mazmunini chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

Adabiyotshunoslikda badiiy detal masalasi alohida ilmiy kategoriyalardan biri sifatida o‘rganilib, uning kompozitsiyadagi o‘rni va funksional xususiyatlari keng tahlil qilinadi.

1. Badiiy detalning nazariy asoslari

Badiiy detal — bu asarda kichik hajmga ega bo‘lsa-da, katta ma’no yuklovchi tasviriy unsurdir. U mikrodarajada ifodalanib, makrodarajadagi g‘oyani ochishga xizmat qiladi. Detal yozuvchi tomonidan ongli ravishda tanlanadi va ma’lum badiiy maqsadga yo‘naltiriladi.

2. Badiiy detalning turlari

Badiiy detal quyidagi asosiy turlarga ajratiladi:

Portret detali

Psixologik detal

Maishiy detal

Simvolik detal

Har bir detal turi asarda alohida vazifa bajarib, umumiy kompozitsion yaxlitlikni ta’minlaydi.

3. Badiiy detalning kompozitsiyadagi o‘rni

Badiiy detal asar kompozitsiyasida muhim strukturaviy unsur sifatida quyidagi vazifalarni bajaradi:

syujetni rivojlantiradi

obrazilarni individuallashtiradi

konfliktni kuchaytiradi

g‘oyaviy mazmunni chuqurlashtiradi

Ba’zi hollarda detal asarning markaziy g‘oyasini ifodalovchi asosiy vositaga aylanadi.

4. Adabiy misollar tahlili

Badiiy detalning amaliy ahamiyatini adabiy asarlar misolida ko‘rish mumkin.

Masalan, Abdulla Qodiriyning *O‘tkan kunlar* romanida qahramonlarning kiyim-kechaklari, uy jihozlari va muhit tasviri orqali ijtimoiy tabaqalanish va davr ruhi ochib beriladi. Ayniqsa, Otabek obraziga oid detallar uning zamonaviy fikrlovchi inson ekanligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, Fyodor Dostoevskiyning *"Jinoyat va jazo"* asarida Raskolnikovning tor, dim xonasi psixologik detal sifatida xizmat qilib, uning ruhiy bosimi va ichki ziddiyatlarini aks ettiradi.

Yana bir misol sifatida Anton Chehov hikoyalari detallar juda ixcham, ammo chuqur ma’noli beriladi. Masalan, oddiy predmetlar orqali qahramonning ruhiy holati ochib beriladi, bu esa yozuvchining badiiy mahoratini ko‘rsatadi.

O‘zbek adabiyotida ham badiiy detal keng qo‘llaniladi. Abdulla Qahhor asarlarida maishiy detallar orqali jamiyat muammolari va inson xarakteri yoritiladi.

5. Badiiy detalning estetik ahamiyati

Badiiy detal o‘quvchiga bevosita emas, balki bilvosita ta’sir ko‘rsatadi. U o‘quvchini fikrlashga undaydi, tasavvurini kengaytiradi va matnni chuqurroq anglashga yordam beradi. Shu bois detal asarning estetik qiymatini oshiruvchi muhim vositadir.

Badiiy detal badiiy asarning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u kichik shaklda katta mazmunni ifodalaydi. U kompozitsion yaxlitlikni ta’minlab, obraz va syujet rivojida muhim rol o‘ynaydi. Adabiy misollar shuni ko‘rsatadiki, detal yozuvchi mahoratining asosiy ko‘rsatkichlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dilmurod Quronov “Adabiyotshunoslik lug‘ati”
2. Abdulla Qodiriy “O‘tkan kunlar”
3. Anton Chehov “Hikoyalar to‘plami”
4. Abdulla Qahhor “Tanlangan asarlar”